

KENNISMAKING

DR. ERNEST MAES

Welhoe ? Een dokter die een bock schrijft over de joodse Bijbel, onderwerp dat toch volledig buiten zijn medisch studiegebied ligt? Zonderling!
U zult alles beter begrijpen als ik u vertel over een jeugdwonde.

Herfst 1931. We begonnen het laatste studiejaar van onze humaniora in het college van Herentals. De grijze leraar die ons reeds gedurende de drie vorige jaren rekenkunde had gedoceerd, was nu bovendien voor de retorica belast met de godsdienstlessen. Zijn eigenlijke naam was Eerwaarde Heer Gillis, maar wij onder ons noemden hem alleen maar “de jef” of “de dog”. Hij had inderdaad de platte neus en het autoritaire optreden van een dog, maar in de grond was hij een mens van koekebrood, toegewijd, diep eerlijk en uit één stuk.

Op gebied van godsdienst kende hij geen vraagtekens, geen kritisch zoeken naar waarheid. Neen! Die waarheid WAS er; de WAARHEID-met-een-grote-HOOFDLETTER, sinds eeuwen vastgelegd en gecatalogiseerd door Evangelisten, Kerkvaders, Theologen, Sint Thomas en onfeilbare Pausen, dit alles onder de veilige vleugelen van de Hellige Geest en van onze Moeder de Heilige Kerk.

Die Waarheid moest dus niet meer gezocht, maar slechts overgeleverd en uitgelegd worden. De jef deed dit met een stuk krijt tussen duim en wijsvinger, vaak lettergreep na lettergreep articulerend met een hamerend gebaar, zoals bij een bewijsvoering van meetkunde; en in die meetkunde was het woord “congruent” (overeenstemmend, gelijk, gelijkvormig) één van zijn lievelingsadjectieven.

Die Waarheid moest dan ook verdedigd worden: de Kerk, gebouwd op de rots van Petrus, was voor de jef

een zware Romaanse bunker, met een kruis bovenop, en met nauwe schietgaten. En de jef hield trouw de wacht, hij was een stugge Miles Christi, hij was een gedisciplineerd soldaat in dienst van Christus en Het Geloof.

Reeds na enkele weken kwam mijn dramatisch incident met de Jef; zou ik deze botsing misschien hebben vermeden indien ik had gezwegen over de kuise Suzanna?

Iedereen in onze klas kende dit verhaal van Suzanna (onderdeel van het 13de hoofdstuk van het oudtestamentische “Boek Daniël”) zoals het figureerde in ons missaal in het epistel van de zaterdag na de derde zondag van de vasten. Voor ons, studentjes die aan weinig gewoon waren, pilde het uit van wat men tegenwoordig sex en suspense noemt, en het behoorde dus tot de gretigst gelezen teksten van ons misboek.

Het gebeuren speelde zich af in Babylon, waar de joden in ballingschap leefden sinds 587 v. C. Suzanna was de mooie vrouw van Joakim. Joakim was zeer rijk en bezat een park achter zijn huis: bij hem kwamen de joden samen, omdat hij de aanzienlijkste man onder hen was. Nu waren er dat jaar twee oudsten uit het volk als rechters aangesteld, en die twee werden verliefd op Suzanna. Eens toen Suzanna in haar park een bad wilde nemen, begluurden de twee rechters haar vanuit het struikgewas, en liepen naar haar toe om gemeenschap met haar te hebben. Suzanna begon te roepen en haar diensboden kwamen toegesnel. Maar ook de rechters schreeuwden luidkeels en deden haar overbrengen naar de rechtszaal. Zc getuigden:

“Terwijl we alleen in het park wandelden, kwam Suzanna naar haar bad. Daarop kwam er een jonge man naar haar toe, die zich schuil had gehouden, en ging bij haar liggen. Toen we vanuit een hoek van het

park het misdrijf bemerkten, snelden we naarhen toe en zagen dat ze gemeenschap met elkaar hadden. Hem konden we niet te pakken krijgen, omdat hij sterker was dan wij, de poort opende en zich uit de voeten maakte; maar haar grepen we en we vroegen haar wie die jongeman was, maar ze wilde het ons niet zeggen. Dit getuigen wij.”

De vergadering geloofde hen, gezien ze oudsten van het volk waren en rechters, en veroordeelde Suzanna ter dood.

Terwijl ze werd weggeleid gaf God een Jongeling, Daniël geheten, een heilig besluit in. Deze jongeman riep met luider stern: “Ik ben onschuldig aan haar bloed!” Waarop het volk zich naar hern toekeerde en vroeg: “Wat bedoel je daarmee ? “ Hij ging in hun midden staan en zei: “Zijn Julie niet goed wijs, zonen van Israël? Veroordelen julie een dochter van Israël zonder nader onderzoek en kennis van zaken ? Ga terug naar de rechtszaal, want deze hier hebben een vals getuigenis afgelegd tegen haar. “Daarop ging al het volk haastig naar de rechtszaal terug.

Daniël deed de twee rechters van elkander afzonderen; vervolgens riep hij één van de twee bij zich en vroeg: “Als je haar op heterdaad betrapt hebt, zeg dan: onder wat voor boom heb je ze samen gezien ?“ Hij antwoordde . “Onder een mastiekboom“. Nadat Daniël deze had laten weggeleiden, liet hij de andere voorkomen en zei tot hem: “Onder wat voor boom heb je ze samen gezien? “Hij antwoordde: “Onder een steeneik”.

Nu Daniël met hun eigen woorden bewezen had dat de twee oudsten een vals getuigenis hadden afgelegd, keerde het volk zich tegen hen en overeenkomstig de wet van Mozes voltrok men aan de twee oudsten de straf die zij in hun boosheid hun naaste hadden toegedacht: ze werden ter dood gebracht.

Zo werd die dag een onschuldige van de dood gered.

Ziehier hoe dit verhaal een rol heeft gespeeld bij mijn conflict met mijn retoricaleeraar. De Jef besprak de verrijzenis van Jezus, en Zijn daaropvolgende verschijningen.

Op zeker ogenblik stak ik mijn vinger op, en drukte er mijn verbazing over uit dat de getuigenissen van de verschillende evangelisten over die verschijningen niet eensluidend zijn: “Volgens Matteüs en Marcus zegde Jezus dat de apostelen naar Galilea moesten gaan; maar volgens Lucas zei hij dat ze in Jeruzalem moesten blijven. Dat is toch niet congruent ?“

Een klasgenoot achter mij, Sjarel Van Aelst, grinnikte en herhaalde halffluid: “Hé, congruent, Heuheuheu!” De Sjarel was de clown en de knapste mathematicus

van de klas. Blijkbaar vond hij het plezierig dat ik een term van de meetkunde overhevelde naar de godsdienstles.

De Jef vond het echter minder amusant: zijn ogen werden twee schietgaten.

Doch ik loste niet, en voltooide: “De getuigenissen van de evangelisten zijn tegenstrijdig, juist zoals de getuigenissen van de twee rechters in de geschiedenis van de kuise Suzanna, Mijnheer Professor!”

Nu ik de kuise Suzanna vernoemde begonnen enkele jongens vierkantweg te lachen; ze schenen niet te beseffen dat ik het ernstig meende.

Maar ook de jef werd bloederstig: met opeengeklemd kaken keek hij naar de Sjarel, daarna naar al de studenten, één voor één; niemand lachte nog. Dan kwam hij bij mij staan; hij was opeens dog en soldaat en schildwacht; zijn sirene loeide; zijn rechterhand ging de hoogte in en met een woest gebaar goolde hij zijn stuk krijt tegen de verste muur van de klas. En nu ontsloot hij zijn lippen, Hij gaf geen antwoord op mijn opmerking. Hij sprak slechts vijf gearticuleerde woorden, maar zij klonken als een ban vloek, zij scheurden door mijn gemoed als vijf werpspiesen, als vijf handgranaten: “Maes! Gij! Loopt! Nog! Verloren!”

xxx

In het dagelijks leven van het college was het slechts een “fait divers”, misschien heeft geen enkel van mijn nog levende klasgenoten er een herinnering aan bewaard.

De Jef zelf werd nog tijdens ons retoricajaar benoemd tot pastoor van Zoersel, de parochiezorgen kwamen er in de plaats van zijn voorbije leraarstaak, en hij stierf in de oorlogszomer van 1940. Af en toe houd ik halt in het voorbijrijden om zijn graf te groeten, aan de voet van de kerktoren van Zoersel. Ik heb reeds lang begrepen dat hij vanuit zijn temperament en zijn conditionering niet anders kon dan handelen zoals hij gedaan heeft.

Maar het is eveneens waar dat zijn banbliksem van 1931 een zwaar trauma is geweest in mijn gemoed van zestienjarige; die avond heb ik in mijn bed geweest, en de gebeurtenis heeft een determinerende invloed gehad op de religieuze zoektocht van heel mijn verder leven.

Ik heb nochtans mijn best gedaan tijdens de volgende jaren in Leuven. Mijn studie was dubbel: die van de geneeskunde en die van mijn geloof.

Ja, ook van mijn geloof want ik WILDE niet verloren lopen; Ik wilde bewijzen dat ik het ernstig meende

met mijn religieuze erfenis. En ik wilde dit bewijzen aan mezelf, aan de Jef (ook al zag ik hem niet meer) en aan mijn verwanten.

Weer enkele jaren later, in mijn doktersloopbaan, trachtte ik mijn plaats en mijn taak in de maatschappij te honoreren: als katholiek dokter, als familievader met zeven kinderen, en als parochiaan. Dit werd trouwens verwacht door mijn omgeving, waarvan al de sociale manifestaties de stempel droegen van een Geloof onzer Vaederen dat zijn autoriteit als vanzelfsprekend oplegde.

Doch ondanks mijn goed bedoelde pogingen naar buiten uit, kon ik binnenkamers niet in het klare komen met mijn geloofsconflicten. Zoals een grasduiner telkens nieuwe planten ontwaart en verzamelt, zo ontdekte en noteerde ik bij mijn geestelijke lectuur steeds nieuwe elementen die niet congruent waren. (Na dat incident met de Jef had het woord "niet-congruent" 'zich in mijn onderbewustzijn vastgeankerend en ruiste na als een kinkhoorn; het werd een leitmotiv, het prikkelde mijn hartstocht voor het fundamentele).

Om door te graven naar dit of dat element van geloofsinhoud of kerkgeschiedenis, kocht ik steeds maar nieuwe boeken; elk uur lectuur was een intense zwerftocht, maar elk boek bracht ook nieuwe vraagtekens. Uitemdelijk is het een reeks boekenrekken van honderden werken geworden over klassieke oudheid, archeologie, bijbelgeschiedenis en exegese, theologie, anthropologie, godsdienstpsychologie en kerkgeschiedenis.

Doordat de studie van het Nieuwe Testament en van het christendom steeds opnieuw leidde tot aanknopingen bij het Oude Testament, de joodse Bijbel, groeide ook mijn belangstelling voor de geschiedenis van het jodendom; deze studie kreeg een emotionele en politieke dimensie toen we na de oorlog vernamen welke gruwelijke feiten er waren gebeurd in de uitroeiingskampen van Hitler, en het joodse probleem kwam weer op de voorgrond toen we in 1948 de uitroeping van de Staat Israël meemaakten, met alle gevolgen van dien voor de Palestijnen.

Door dit alles heen bleef echter de hoofdzaak: het herlezen en kritisch doorworstelen van de Bijbel zelf, van het Oude en Nieuwe Testament, van die documenten waar alles om draait. De vijf boekdelen van mijn Canisius-vertaling die eens zo stevig ingebonden waren, zitten volgekrabbeld met randnota's en hangen aan flarden.

Maar het eindresultaat? De slotbalans?

xxx

Want in elk leven komt het moment van de slotbalans. Onmerkbaar zijn de jaren voorbijgevlogen: je kinderen zijn uitgezwermd, je viert zilveren jubilees met je vrouw en met de collega's van je promotie, je begint langs alle kanten te struikelen over lieve kleine mormels die trachten je grootvader te noemen, en bij het luisteren naar hun gefrazel slurp je monkelend aan een cocktail van gevoelens: een deel vertederde vreugde over dit jonge leven, een deel patriarchale trots, en ook een deel weemoed.

Ja, wat weemoed: onder het neuriën van een wiegelied voel je je gedachten wegglijden naar lang geleden, en het wordt je opeens duidelijk dat het grootste deel van je leven voorbij is: leeftijd genoten uit uw kennissenkring krijgen hun hartinfarct of hun kanker en voor jezelf is de Grote Rust misschien dichterbij dan je denkt.

En dan wens je, je geestelijke boekhouding af te sluiten.

Toen Pasteur terugblikte op zijn leven zei hij met een gemoedelijke ondertoon van nestwarmte en triomfalisme: "Omdat ik veel gestudeerd heb, heb ik het geloof van een Bretoense boer verworven; had ik nog meer gestudeerd, dan zou ik het geloof hebben van een Bretoense boerin". Ik wou dat ik in dezelfde zin kon spreken: het zou vele confrontaties in de tweede helft van mijn leven gemakkelijker hebben gemaakt.

Doch mijn slotbalans is diametraal anders dan die van Pasteur: geen triomfalisme; eerder een faillissement. Steeds maar intensiever studierend om de geloofsinhoud van mijn jeugd te redden en te consolideren, heb ik integendeel altijd maar verder en verder veld verloren, Van het geloof onzer vaederen, van die store eeuwenoude vesting op de steenrots ben ik steeds meer vervreemd geraakt; ik houd alleen nog maar wat drijfzand in mijn handen.

Goeie ouwe Jef van onze retorica, was het dat wat je bedoeld hebt met je voorspelling dat ik nog verloren zou lopen?

xxx

Onder die negatieve slotbalans had ik een eindstreep kunnen trekken, gevolgd door de liquidatie: mijn studieboeken dicht, niet meer denken aan geloven of niet-geloven; en vooral er veilig over zwijgen.

Ja, zwijgen: ten eerste omdat geloven of niet geloven een persoonlijke aangelegenheid is, en ten tweede omdat discussiëren over waar of niet waar gelijk staat met het pluimen van een kip tegen wind in: uiteindelijk krijg je al de pluimen teruggeblazen in je elgen gezicht; een Arabisch spreekwoord zegt het zelfs nog krachtiger: als je je waarheid wil zeggen, zet dan

vooraf je voet in de stijgbeugel van je snelste paard! Het is echter ook mogelijk een andere houding dan het stilzwijgen aan te nemen, volgens de woorden van Jung: “Ik vind dat het de plicht is van ieder die zich afgezonderd heeft om zijn eigen weg te vervolgen, aan de gemeenschap datgene mede te delen wat hij op zijn ontdekkingstocht gevonden heeft, of het nu koel water voor dorstenden, dan wel de dorre woestijn der dwaling was. Het ene helpt, het andere waarschuwt”. Mededelen aan de gemeenschap. Schrijven. Schuilt er in de uitlating van Jung misschien een tikkeltje hooghartigheid en enkelrichtingsverkeer? Laten we dan die indruk temperen door een deemoedige bekentenis van Paul Valéry: “Schrijven is de anderen nodig hebben.”

In elk geval, bij de keuze tussen zwijgen of schrijven heeft mijn extravert temperament uiteindelijk de doorslag gegeven.

Zo ben ik dan terug naar mijn studeerkamer gestapt, terug naar mijn verduldige boeken en mijn hangmappen die uitpilden van de nota's en de fotocopies die ik in de loop der jaren had genomen bij mijn lectuur en bij mijn bibliotheekwerk. Ditmaal echter niet meer hoofdzakelijk om te lezen, maar om mijn mening neer te schrijven in een essay over ons religieus erfgoed van dertig eeuwen: soms met eerbied, soms met droefheid, soms met een glimlach, soms polemisch. Doch steeds openhartig zoekend naar een beetje waarheid: een bloem een bloem noemend, een distel een distel, een kat een kat; en zonder bibber in mijn pen.

xxx

Beginnen schrijven is echter iets anders dan afwerken. Als excuus zou ik mij natuurlijk kunnen beroepen op Horatius, die aanraadde met het publiceren van een manuscript negen jaar te wachten. De realiteit is echter dat ik het nooit tot een kant-en-klare eindtekst kon brengen; en in de loop der jaren werd ik meer en meer beschaamd tegenover mijn vrienden die op de hoogte waren van mijn geschrijf en die mij met tergende regelmaat aanporden: “Hewel zeg? Wanneer krijgen we nu eens eindelijk dat boek van jou te lezen? Of is het allemaal maar een foefje?”

Sjonges, sjonges, wat is dat schrijven een zware dober geworden voor mij die geen beroepsliterator ben, en bovendien geen beroepstheoloog of geen beroepsexegeet! Voorlopige schetsen, bibliografie opsporen, bibliotheken bezoeken, nog nieuwere en interessante gegevens vinden en teksten herwerken; dit alles aanvankelijk gespreid over maanden en later over jaren, tussen mijn duizenden aderspatoperaties en mijn familiale beslommeringen door. En die stapel afgewerk-

te bladzijden die almaar hoger werd!

Intussen werden streefdatum en aankomstlijn steeds verschoven als wegvluchtende fata morgana, tot ik in 1981 als doktor op rust ging en me eindelijk volledig aan mijn “violon d'Ingres”, de godsdienstgeschiedenis kon wijden. En toch zijn er andermaal zeven jaren overheen gegaan, alvorens ik eindelijk tot de voltooiing kon geraken van het onderhavige werk, een essayistische ontleding van de joodse Bijbel (het Oude Testament van de christenen).

Daarna ligt er nog een stapel andere essays te wachten waarin allerhande elementen verweven zitten: uit het Oude Testament, uit het Nieuwe, en uit de kerkgeschiedenis. Zal het mij nog gegeven zijn, al dit omvangrijk materiaal persklaar te krijgen? Ik hoop het, ook al zit ik aan de verkeerde kant van de zeventig. In elke geval is het schrijven door al die jaren heen zo 'n verrukkelijk avontuur geworden, dat ik het voor niets zou willen missen; door mijn vermoeienis heen heb ik mij lekkerder gevoeld dan op de donzigste divan.

Een zwerver kan nu eenmaal nooit meer loskomen van zijn drang naar de verre horizons. Hij heeft naar het woord van de dichter nog maar één vaderland: nur eine Heimat, die Strasse ohne Ende.

En juist in de herfst van ons leven spreekt dat zwerven ons aan, meer dan ooit: het helpt je de ouderdom te ervaren, niet als een ziekte of als een frustratie, maar veeleer als een herontdekking van de jeugd, en met nog meer reliëf: de panorama's zijn wijder geworden, de geuren zijn mild als rijpe wijn, het floers van de avondnevels geeft nog diepere warmte en innigheid aan de kleuren van het landschap.

Bovendien ken je onderweg de vreugde van je ontmoetingen met andere zwervers, pelgrims met eenzelfde heimwee als het jouwe naar ergens een Eden van Goedheid, van Waarachtigheid en van uiteindejke Volwassenheid. En je wordt vrienden.

Als de avond valt, en als pelgims moe zijn van de tocht, houden ze halt bij een bron of bij een beekje en ontsteken een kampvuur, Ze hurken samen in de schemering, ze schudden hun rugzakken leeg, ze verdelen hun brood met een woord van warmte of een kwinkslag, en ze hervinden bij elkaar een dosis geborgenheid en dapperheid en vrede.

Zoekende en zwerfende zusters en broeders, het is vooral voor u dat ik deze bladzijden heb samen gesteld; al schrijvend in de intimiteit van mijn studeerkamer heb ik het innig gevoel, samen met u te zitten rond het kampvuur van mijn levensavond.

Ziehier dan de inhoud van mijn rugzak, ziehier de kruiden die ik al grasduinend heb opgezameld, ziehier het vesperbrood dat ik met u wil breken.